

שמועה רשנים שעשאוה

רש"י במתני' נקט המקור לדין זה יכול וזה יכול פטורין מיחיד ולא שנים / טעמי פטור שנים שעשאוה / דברי מהרש"א שמתני' דזבים מגלה לנו טעם מסייע בשיטת ר' יהודה, ושוב לא בעינן לטעמא דאורחיה / יתכן דמתני' דזבים מגלה לנו גם גדר המיעוט שאינו רק מחיוב חטאת כנראה בשיטת התוס', אלא פטור בגדרי עשיית המעשה / ישוב לשון רש"י במתני' / דברי רש"י בדין שנים שנעלו לגבי צידה; צירוף סברת אורחיה עם סברת 'בלא איהו לא מתעבדא' / ב' אנפי בסברת 'לאו אורחיה' אם הוי הגדרה באופן העשייה או ביחס התוצאה / אם סברת אורחיהו קיימא בגמ' ואי סלקא למסקנא / דברי החת"ס שנקודת המהפכה היא בסברת הגמ' בדין זה אינו יכול וזה יכול וביאורם / אופן נוסף בדחיית סברת לאו אורחיה שמוכרח כן מעיקר קושיית הגמ' שנמצא החידוש רק לר' יהודה ולא לר"מ ור"ש / בדברי מהרש"א בביאור דברי התוס' ד"ה אמר מר / ישוב בנוסח אחר לקושיית מהרש"א / אם סברת אורחיהו קיימא בגמ' ואי סלקא למסקנא; לצדד שסברת אורחיהו אמורה רק במלאכת צידה / בדברי התוס' בביאור המיעוט בזה עוקר וזה מניח / שיעור לזה ושיעור לזה לר"מ ולר"י

רש"י במתני' נקט המקור לדין זה יכול וזה יכול פטורין מיחיד ולא שנים

[א] תנן (צב, ב), המוציא כבר לרשות הרבים חייב. הוציאואו שנים פטורין. לא יכול אחד להוציא והוציאואו שנים חייבין, ורבי שמעון פוטר.

רש"י בפירושו כאן נקט המקור לפטור 'הוציאואו שנים' – כדילפינן בעשותה יחיד ולא שנים, ואמנם בפשוטו דין זה היינו גוונא דזה יכול וזה יכול שאף ר' יהודה סבר דחייב, ועי' ברש"י בגמ' (ד"ה ור' יהודה פוטר) דסתם מתני' ר' יהודה היא¹.

¹ ברם הנצי"ב על מרומי שדהו כתב: הנה כבר הוא משא גדול כמו כבר זהב, ואין דרך להוציאוי ביחיד, וקמ"ל דמ"מ חייב, וכבר הוא ששים מנה עי' בכורות ה' א', והוא ששים ליטרות כמכואר בירושלמי תרומות פ"י ה"ה, דכל ליטרא עביד מנה.

ועל דרך זה ביאר בשפ"א, וז"ל, לכאורה קשה מאי קמ"ל. וי"ל משום דתני בתר הכא לחלק בשנים שהוציאוי בין יכול א' להוציאוי ובין לא יכול כו', קמ"ל דביחיד שהוציאוי אף שהי' משקל כבר שבאמת אינו יכול וצריך שנים אלא שנתניגע וגררו שלא כדרך יותר מכחו אעפ"כ חייב ולא אמרינן דהוי שלא כדרך המוציאין משום דבעת הצורך אדם מוציא בכל אופן שיכול כנ"ל.

אבל באמת הדבר תימה, שהרי להדיא נתפרש בברייתא וברש"י דהך גוונא דרישא מיירי בזה יכול וזה יכול, וכמש"נ, ו'כבר' דהכא לאו היינו כבר זהב אלא כבר לחם, וכמו שכתב בשו"ת עמודי אור סי' ט דמשנתנו קאי על המשנה דריש פרק יציאות השבת דנקט מילתא דהוצאה בעניי ובעה"ב, וראה עוד בקרית מלך רב על הרמב"ם פ"א הט"ז.

ובפירוש רבי יונתן מלוניל כתב: והא לא איצטריך ליה למיתני דפשיטא היא אלא משום דקא בעי למיתני הוציאואו שנים דפטורין להודיענו דשנים שעשאוה פטורין, דהיינו זה יכול וזה יכול.

וכ"כ המאירי: וזו לא הוצרכה ללמדה אלא מתוך שרצה ללמד בדין שנים שהוציאוי הוא מתחיל כן דרך סידור הדברים

ובאמת על דין הרישא איתא בגמ', מנא הני מילי דתנו רבנן בעשתה העושה את כולה, ולא העושה את מקצתה. כיצד שנים שהיו אוהזין במלגז ולוגזין... יכול יהו חייבין תלמוד לומר בעשתה העושה את כולה ולא העושה מקצתה.

ורק על דינו של ר' שמעון: "אף על פי שלא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים פטורים", ע"ז מייתי "לכך נאמר בעשתה יחיד שעשאה חייב, שנים שעשאוה פטורין".

ויעוי' בתוס' (צג, א ד"ה תלתא) וז"ל, ולא ידע ר"י דאמאי נקט במילתיה דר' שמעון יחיד שעשאה חייב כו' ולא נקט לישנא דלעיל העושה את כולה ולא העושה את מקצתה. ושמא לישנא דשנים שעשאוה פטורין משמע טפי אפי' זה אינו יכול וזה אינו יכול.

וביאור הדברים שהמיעוט על עושה מקצתה נראה שהוא באופן שהוא יכול לעשות את כל המלאכה ועושה רק מקצת, והיינו זה יכול וזה יכול, אבל בזה אינו יכול וזה אינו יכול שעושה מבחינתו את כל מה שיכול לא איכלל במיעוט זה, ולזה נקט המיעוט של יחיד ולא שנים.

וצ"ב בשיטת רש"י שנקט דרשה זו על דינא דרישא².

טעמי פטור שנים שעשאוה

[ב] בטעם וגדר הפטור של שנים שעשאוה, והחילוק דקאמר בגמ' דאיצטריך תרי מיעוטי לזה יכול וזה יכול ולזה אינו יכול וזה אינו יכול, נתבאר בדברי רש"י: "ומיהו זה יכול וזה יכול הוא דממעט, דלאו אורחיה למעבדה בתרי. וחד יתורא למעוטי תו זה אינו יכול וזה אינו יכול, דאף על גב דאורחיהו למיעבד בתרי מעטינהו.

והיינו שהחילוק הוא מצד החפצא דמלאכה שאם דרך המלאכה היא להיעשות בשנים בעינן מיעוט נוסף למעט שנים שעשו, כי זה דרך המלאכה, והרי זה נחשב כעשיה אחת.

ברם בדברי הראשונים מצינו סברות אחרות בביאור החילוק, הרמב"ן כתב: אלא הטעם בזה אינו יכול וזה אינו יכול שהמלאכה כולה תלויה בכל אחד. וכן כתבו גם הרשב"א והריטב"א.

וביאור סברא זו, שאין אנו דנים מצד החפצא דמלאכה מצד עצמה, אלא מצד התייחסות המלאכה אל כל אחד מן העושים, ובזה אמרינן שאם לשלימות המלאכה אנו זקוקים לשניהם יחד, נמצא שכל חלק מן המלאכה מישך שייכא לכל אחד מהם, ויש לו יד וחלק בכל המלאכה, אבל אם כל אחד יכול לעשותה לבדו, אין המלאכה כולה מתייחסת לשניהם.

ובלשון הריטב"א הטעים יותר: דכיון שהיא צריכה לזה כמו לזה אחשבה רחמנא כאילו כל אחד מהם עשאה כולה.

² ויתכן דסבירא ליה שזו כפילות בעלמא, והיחיד ולא שנים' היינו תוספת הסבר לכולה ולא מקצתה, דלא נימא שנחשב שעושה כולה אם עושה בשותפות עם חברו, ואולי לאפוקי מסברת רבי מאיר דמחייב, יעויין לשון הריטב"א: ומעמא דמחייב רבי מאיר בזה יכול וזה יכול, דס"ל דלא מיקרי שנים שעשאוה אלא כגון זה עוקר וזה מניח, אבל כל שהמשיך כחו בכל המלאכה אף על פי שיהיה עמו אחר בעשייתה עושה כולה הוא נקרא.

וכן מבואר בדברי הרשב"א (צג, א): עיקר דרשא העושה את כולה ולא העושה את מקצתה, אלא הא דאמר הכא בעשותה יחיד שעשאה חייב פירושא הוא, לומר בעשותה העושה את כולה הוא לבדו ולא העושה את מקצתה כלומר וחברו מקצתה, כלומר אף על פי שעשאוה כולה בין שניהם.

ובדברי הראשונים נוסף עוד סברא בשם הר"ם: "דהכא כיון שנמשך ידו בכל המלאכה ועושה בה בכל כחו הרי זה חשוב עושה את הכל, מה שאין כן בזה יכול וזה יכול שלא עשה בה אחד מהם כל כחו ומשום הכי הוא שנים שעשאוה".

וסברא זו עולה בקנה אחד עם סברת ה"ר משה ב"ר יוסף המובאת ברמב"ן ושאר ראשונים לפרש קושיית הגמ' להלן: "הי מנייהו מחייב", דמיבעיא לן אם אותו שיכול שהוא עושה עיקר מעשה, או אותו שאינו יכול "שעושה בכל כחו ומחייבין ליה". ועי' ברמב"ן שדחה סברא זו.

ואולם בדברי רש"י להלן בסוגיא (צג, א) נראה דנקיט סברא אחרת, יעויין בד"ה שאינו יכולה לעמוד – "וכיון דזה אינו יכול וזה אינו יכול כל אחד ואחד כולי מעשה עביד". נראה בדבריו כאן שסברת זה יכול וזה יכול היינו שאינו נחשב כעושה כל המעשה.

והיה מקום לדחוק שסברת לאו אורחיהו נקט רש"י רק לפרש החילוק בין זה יכול וזה יכול לזה אינו יכול וזה אינו יכול ולא כטעם בפני עצמו לפטור שנים שעשאוה, אבל באמת רש"י נקטה שוב בד"ה ור"י פוטר – דלאו אורחיה בהכי. ונראה שזהו עיקר טעם הפטור של שנים שעשו.

ואמנם לקמן במתני' (קו, ב ד"ה לא יכול) כתב: **אורחיה הוא לנעול בשנים וחרי לכל אחד מלאכה דבלא איהו לא מתעבדא.**

הנה בדבריו אלו נראה שעירב ב' הסברות יחד, פתח ב'אורחיה' שזו סיבת החיוב בשנים שנעלו ולא יכול אחד מהם לנעול, וסיים בכך שלכל אחד מתייחסת מלאכה שלמה דבלאו איהו לא מתעבדא, וצ"ע.

דברי מהרש"א שמתני' דזבים מגלה לנו טעם מסייע בשיטת ר' יהודה, ושוב לא בעינן למעמא דאורחיה

[ג] ברם, מהרש"א עמד על דברי רש"י להלן בסוגיא שנקט (בד"ה מפני) ד"זה יכול וזה יכול קרי מסייע" אליבא דר' יהודה, כיון דמדמה הך דתחת רגלי בהמה טהורות לזה יכול וזה יכול, וסתמא כר"י ומייתי מיניה לזה יכול ולזה אינו יכול, א"כ ה"ל לאתויי מדר' יהודה גופיה דסבר גבי שבת בזה יכול וזה יכול דפטור על דין זה יכול וזה יכול, ואמנם התוספות נשמרו מזה דמדמין הך דתחת רגלי בהמה טהורות לזה יכול וזה אינו יכול דהשתא מייתו ליה שפיר אזה יכול וזה אינו יכול.

וביאר מהרש"א בהקדם מה שחידש שהטעם של 'לאו אורחיה' שנקט רש"י מתחילה, אף שבודאי איכא טעמא אחרינא דזה יכול וזה יכול אינו אלא מסייע בעלמא, משא"כ זה אינו יכול וזה אינו יכול דכל אחד כולה מעשה עביד כמו שפירש"י הכא, אלא שטעם זה אינו מוכרח בדעת ר' יהודה, שהרי ניתן לפרש שטעם הפטור משום לאו אורחיה, אבל אחר דמייתי מתני' דזבים דתני דתחת רגלי בהמה טהורות דזה יכול וזה יכול הוא, ומוקי לה כר' יהודה, והתם ל"ש הטעם דלאו אורחיה, מזה מוכרח שטעמו של ר' יהודה משום דמסייע אין בו ממש. ומעתה מבואר שהמשנה בזבים מכריחה את הביאור של מסייע בשיטת ר' יהודה.

ולפי דברי מהרש"א נמצא שהטעם של לאו אורחיה אינו אליבא דמסקנא, וקושטא דמילתא שטעם פטור שנים שעשאוה לר' יהודה משום שנחשב רק למסייע. [ולהלן יתבאר סברתו אי"ה].

יתכן שמתני' דזבים מגלה לנו גם הבנה אחרת בשיטת ר"ש, שאין הפטור בזה אינו יכול וזה אינו יכול מצד גזיה"כ, אלא הרחבת דין מסייע, והוי חד דינא עם זה יכול וז"י

[ד] ונראה להוסיף עוד, דנראה שבכלל המהפכה של המשנה בזבים לא רק ההבנה בדעת ר' יהודה, אלא גם ההבנה בדעת ר' שמעון, שהרי אם הטעם של שנים שעשו אליבא דר"י משום לאו אורחיה, טעם זה אינו שייך כלל בזה אינו יכול וזה אינו יכול, דבכהאי גוונא אדרבה כך היא דרך המלאכה להעשות בשנים, וכמו שכתב רש"י בד"ה זה אינו יכול, ועל כן "בהא סבירא ליה לרבי יהודה כבי מאיר דחייב", ושיטת רבי שמעון דפותר היינו משום "דיליף מקראי דלקמן". והיינו שזהו דין נפרד של פטור הנלמד מקרא במסוים, ול"ש לפטור שנים שעשו בזה יכול וזה יכול.

ברם אי טעם פטור שנים שעשו הוא מצד מסייע, לכאורה נראה פשוט דאליבא דר"ש שאף גוונא שזה אינו יכול וזה אינו יכול חשיב ליה רק מסייע, כמו שפירש רש"י להדיא בד"ה ור"ש מטהר, אין זה דין נפרד של פטור דיליף מאידך קרא, אלא זה הרחבת סברת הפטור של שנים שעשו גם לגוונא דזה אינו יכול וזה אינו יכול, וכולה חד הלכתא דמסייע הוא.

ונמצא שגם טעמו של ר"ש משתנה אליבא דמסקנא, ובזה מתיישבת היטב שיטת רש"י מפני קושיית התוס' (ד"ה ור"ש) שהקשה רשב"א "דשאני התם דגלי רחמנא דאיכא קרא לפטור". אכן בשיטת רש"י יש לומר שאין זה רק גילוי לפטור מסוים, אלא זה גילוי בהבנת פטור מסייע שהוא כולל גם גוונא שזה אינו יכול וזה אינו יכול.

וביאור הדברים, דבפשוטו מסייע היינו שהוא רק נוטל חלק מפל במעשה ואינו נחשב כעושה עיקר המעשה, וכך היה מקום לדחוק אף בשיטת ר' יהודה לפטור שנים שעשו זה יכול וזה יכול משום דהוי מסייע, שהמכוון הוא שעד כמה שכל אחד מהם יכול לעשות המלאכה לבדו, אנו דנים לקולא שאין המלאכה צריכה לעשייתו ואינו אלא מסייע, וכמו שמצינו בסברת התוס' (ד"ה מפני) בביאור דין תחת רגלי הבהמה טהורות מפני שיכולה לעמוד על ג', שאנו דנים כל רגל בפנ"ע לאינו יכול.

אבל בשיטת ר' שמעון בודאי מוכרח שמסייע היינו כל שאינו עושה את כל המעשה בשלימות, וזוהי הגדרה כללית בהלכות מעשה, שכל שעושה רק חלק מן המעשה אין לו את תורת עושה המעשה.

יתכן דמתני' דזבים מגלה לנו גם גדר המיעוט שאינו רק מחיוב הטאת כנראה בשיטת התוס', אלא פטור בגדרי עשיית המעשה

[ה] ובאמת בשיטת התוס' נראה שהנידון של שנים שעשו הוא לגבי פטור מחטאת דייקא, יעויין בד"ה אמר רב זביד וז"ל, ואין לומר דהא דאמר הכא אין בו ממש לא שיפטר לגמרי אלא דאין בו חיוב חטאת.

אכן בשיטת רש"י נראה שזהו פטור גמור מן התורה ולא רק פטור מחיוב חטאת, כי יש כאן לימוד שבהלכות מעשה אין השותף בעשיית מעשה נחשב כעושה המעשה אלא כמסייע.

ומעתה יתכן שאף בזה ישנו מהפכה בסוגיא כדמייתי ממתני' דזבים, שהרי לפי הטעם הראשון מצד לאו אורחיה, בודאי יש מקום לומר שזה פטור מסוים בחיוב של 'מלאכה' כמו לפי התוס' ואינו מפקיעו מתורת מעשה, ורק מן הגילוי של המשנה בזבים שמשום טעמא דמסייע מטהרים תחת רגלי הבהמה ידעינן דהוי מיעוט גמור מתורת מעשה. ועי' בשו"ת מנחת שלמה מהדורא תנינא סי' כט.

ישוב לשון רש"י במתני'

[ו] ועכ"פ לפי כל האמור, נראה שדברי רש"י במתני' קיימי אליבא דמסקנא, ובא רש"י לומר שהפטור בכל המשנה אחד הוא מצד 'בעשותה יחיד ולא שנים', והיינו שיסודו הוא לא מצד שעשה רק מקצת מן המלאכה ולא את כולה, אלא עצם הדבר שיש לו שותף והוא מסייע זה שם הפטור בכל דיני המשנה, ויחיד ולא שנים' זוהי דרשה בין לר"י ובין לר"ש, אלא שלפי ר"י בזה אינו יכול וזה אינו יכול זה נחשב לאחד ולא לשנים, כי הכל היא עשייה אחת ע"י שניהם, והעשייה נצרכת לשניהם, ואילו לר"ש אית ליה ילפותא שאף בכה"ג זה נחשב לשני עשיות ולא לאחד, ועיין.

דברי רש"י בדין שנים שנעלו לגבי צידה; צירוף סברת אורחיה עם סברת 'בלא איהו לא מתעבדא'

[ז] ועדיין קשה מאוד, דאם אמנם מתני' דובים מכריח לן שהביאור בכל נידון השמועה מצד סברות מסייע ולא מצד לאו אורחיהו, היאך הרכיב רש"י להלן לגבי מלאכת צידה שתי הסברות יחד: "אורחיה הוא לנעול בשנים, והרי לכל אחד מלאכה דבלא איהו לא מתעבדא".

והנה בעיקר הדבר שגם לאחר הסברא ד'לאו אורחיה' עדיין אנו צריכים טעם נוסף לכאור החיוב בזה אינו יכול וזה אינו יכול, נראה הביאור בזה משום שהרי באינו יכול ואינו יכול העשייה של המלאכה ע"י כל חד מיניהו היא פחותה מיכול ויכול, ואף שזה אורח ודרך המלאכה להעשות בשנים, מ"מ היכי מצית לחיובי לכל חד מיניהו על כל המלאכה.

וע"ז הוסיף רש"י סברא שמה שאנו מחייבים כל אחד על מלאכה שלמה לאו היינו משום שהעשייה בפועל כולה מתייחסת אליו, אלא 'בלא איהו לא מתעבדא'.

ונראה הביאור שאף כי מצד העשייה בודאי אין כאן עשייה שלמה בפועל ע"י כל אחד מהם, אבל כאשר אנו דנים על התוצאה של המלאכה שנתקבלה, נמצא שלא היה שייך להגיע לתוצאה המושלמת לולי חלקו של כל אחד מהם, ועל כן המלאכה נקראת על שם כל אחד מהם.

ובסברא זו ניתן לכאור היטב הטעם שבזה יכול וזה אינו יכול דברי הכל חייב, ולמסקנא מפרשין שרק היכול חייב והאינו יכול פטור, ולכאורה צ"ב, מהיכן פשיטא לן שאף ר"מ מודה לזה, הרי ר"מ לא ס"ל בעלמא לפטור שנים שעשויה כלל, ומהיכי תיתי שיפטר האינו יכול מחמת היכול.

וע"כ נראה שאמנם אף כי ביכול ויכול מחייבו ר"מ מצד שנים שעשו, והיינו שעד כמה שבכח מעשה כל אחד לעשות בשלימות אנו מחייבים שניהם, מ"מ באינו יכול ואינו יכול מודה ר"מ שאין זו סברת החיוב, אלא החיוב הוא מצד דבלא איהו לא מתעבדא, שלא היינו מגיעים לתוצאה זו בלעדי חלקו של כל אחד מהם, וסברא זו שייכא רק בזה אינו יכול וזה אינו יכול אבל בזה יכול וזה אינו יכול, ל"ש לומר כן ביחס לאינו יכול, ולכן אף ר"מ פטר ליה³.

ב' אנפי בסברת 'לאו אורחיה' אם הוי הגדרה באופן העשייה או ביחס התוצאה

[ח] אולם נראה להוסיף עוד, שיש מקום לומר שהטעם של לאו אורחיה הוא כעין השלמה נצרכת לטעם של מסייע, וכמו שיתבאר.

הנה בפשוטו היה נראה שהסברא של לאו אורחיה והסברא של מסייע הינם בשני מישורים שונים, שהסברא של לאו אורחיה זה בעיקר צורת עשיית המלאכה היאך היא נעשית,

³ כל ביאור זה מאת הרב"ג ר' יוסף חיים חיון שליט"א.

שמלאכה שדרכה להעשות בשנים יש יותר מקום להחשיב שהשנים שעשוהו – עשוהו יחד, ושם עשיה אחת להם לחייבם יחד, וכאשר לאו אורחיה הוא יש כאן שינוי ושלא כדרך בצורת העשיה.

ואילו הסברא של מסייע זה כאשר אנו דנים על התוצאה של המלאכה, כי הרי לפי המסקנא של הגמ' קרי מסייע לשיטת ר' יהודה בזה יכול וזה יכול ולשיטת ר' שמעון אפילו בזה אינו יכול וזה אינו יכול, וצ"ב אמו שייך לומר שזה נחשב למסייע גרידא.

וע"כ שהגדרת מסייע שנתחדשה כאן היא שמסייע לאו היינו נמפל למלאכה בסיוע גרידא, אלא כל שאינו אחראי לבדו על כל המלאכה, הרי אין המלאכה נקראת על שמו, ולא ניתן לחייבו על העשיה, כי העשיה לא היתה יוצאת אל הפועל בלעדיו.

ומעתה נראה לומר שלפי ההגדרה החדשה של מסייע, אזי מסייע אין זו הגדרה באופן עשיית המלאכה, אלא זו הגדרת התוצאה שאין התוצאה רשומה על שמו המסוים של כל אחד מהם.

ונמצא איפוא שסברת לאו אורחיה היינו ביחס לעצם העשיה, ואילו סברת מסייע ביחס להגדרת התייחסות התוצאה.

אולם יתכן לבאר את סברת לאו אורחיה גם ביחס לתוצאה, והיינו שאם דרך המלאכה להעשות בשנים, אז לא שייך למעון שלא ניתן לייחס לאף אחד מהם את התוצאה כי אינו אחראי עליה לבדו, שכן כך טיבה של מלאכה זו שהיא נעשית בשותפות, ודווקא מחמת שלא אורחיה של המלאכה להעשות בשנים, אזי כאשר דנים למי לייחס תוצאת המעשה, ניתן לדון כל אחד מהם כמסייע גרידא, כי המלאכה מצד דרך עשייתה אינה זקוקה ליותר מאחד, ולכן כאשר עושים אותה בשנים יש כאן פעולת סיוע מצידו של כל אחד מהם ולא פעולת עשיה.

ולפי"ז יתבאר טפי ענין הצירוף בין סברת לאו אורחיה יחד עם סברת בלא איהו לא מתעבדא שנקט רש"י להלן.

אם סברת אורחיהו קיימא בגמ' ואי סלקא למסקנא; לצדד שסברת אורחיהו אמורה רק במלאכת צידה

[ט] ברם בעצם החלוקה בין הסברות של לאו אורחיהו ומסייע, והעולה לפי דברי המהרש"א שלמסקנא לית לן סברת לאו אורחיהו כלל, וזה מכח המשנה בזבים, צ"ב טובא.

ונקדים עוד תמיהה בעיקר הסברא שנקט רש"י לפרש כל המשנה בנידון אם אורחיה או לאו אורחיה, דלכאורה אין לזה שום זכר בלשון המשנה או הגמ', ואף כי לשון המשנה והברייתא "[אם] לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים" סובל ג"כ שזה קאי על המלאכה שהמלאכה נעשית בשנים ואין דרכה להעשות ע"י אחד, הנה בדברי הברייתא טרח רש"י לבאר "כלומר כל אחד ואחד", והיינו דקאי על העושים ולא על המלאכה.

ובספר מנחת אריאל הביא חבל אחרונים שהעתיקו סברת 'לאו אורחיה' והוציאו מזה פסקי הלכה, יעויין בתוספת שבת סי' שז לגבי טלטול מוקצה על ידי שני בני אדם בזה יכול וזה יכול כיון שמבואר ברש"י דכה"ג חשיב לאו אורחיה. והגרע"א כתב לגבי חולה שיש בו סכנה שמותר לעשות לו מלאכה בלאחר יד, מותר לשחוט לו ע"י שני בני אדם כיון דלאו אורחיה בהכי. ועי' אמרי בינה דיני שבת סי' לג לגבי שנים שעשו מלאכה זה יכול וזה יכול בשבת וחד מיניהו לאו בר חיובא כגון נכרי או קטן, דלפי סברת לאו אורחיה אין נפקותא בזה שאינו בר חיובא. ועוד הביא שם כהנה וכהנה.

וצריך תלמוד, היאך העמיד רש"י כל הסוגיא על סברת לאו אורחיה, והיאך לא נדחה זה מן ההלכה.

ואמנם בעיקר צ"ב דברי רש"י לגבי מלאכת צידה, והפוסקים שהעתיקו סברת לאו אורחיה לגבי צידה, ובוזה ניתן לבאר דשאני מלאכת צידה, וכמו שיתבאר בס"ד.

ונקדים במה שנראה לבאר הטעם שסברת מסייע אין בו ממש דחי לסברת לאו אורחיהו, שאין הביאור רק שמצאנו ביאור אחר לחילוקו של ר"י דהלכתא כוותיה בין זה יכול וזה יכול שפטורין לזה אינו יכול וזה אינו יכול שחייבין, וממילא נדחה ביאור זה, אלא נראה שעד כמה שאנו דנים לפטור זה יכול וזה יכול לדון כל חד מינייהו כמסייע, בהכרח שאין אנו דנים על המלאכה היאך היא נעשית, וכיצד היא העשיה בחפצא, שהרי בפועל היא נעשית ע"י שניהם יחד, ומה לי בכוחם, ועיקר הדבר שאנו דנים כל אחד כמסייע היינו מצד שאנו דנים דמיחסרא ליה בתורת עושה המלאכה ואין המלאכה קרויה על שמו, מאחר שיכולה המלאכה להעשות בלעדיו, וזה לא שייך לחפצא דמלאכה כלל.

ומעתה נראה שכל זה הוא בכלל המלאכות שבאמת אין העיקר החפצא דמלאכה אלא תורת עושה שיש לגבירא, וזה חיובו, אבל במלאכת צידה, הרי נתבאר באורך במקומו דבלאו הכי מיחסרא בתורת עושה דיליה, שעיקר הצידה נעשה ממילא, ואין העושה פועל את פעולת הצידה בגופו של הניצוד, ועיקר הצידה נעשה ע"י דבר אחר, אלא שהצד 'מסייע' במלאכה של הצידה שנעשית ממילא והצידה נקראת על שמו.

ולכך נראה שדווקא לגבי מלאכת צידה איכפת לן באופן עשיית המלאכה מצד תכונת המלאכה, שאם לאו אורחיה של המלאכה להעשות אלא בשנים טפי יש לנו לחייב, כי בסופו של דבר עשייתם נגדרת אחר המלאכה כמות שהיא בזכות עצמה, ועי' היטב.

דברי החת"ס שנקודת המהפכה היא בסברת הגמ' בדין זה אינו יכול וזה יכול וביאורם

[י] ומצאתי בדברי רבינו החת"ס שמפורש בדבריו ג"כ בעיקר יסוד מהרש"א שכל דברי רש"י בביאור הגמ' במסקנתה אינה עולה בקנה אחד עם סברות לאו אורחיה, אלא שבדבריו נחית לבאר שאין נקודת המהפכה משום המשנה בזבים, אלא עוד קודם לכן כאשר הגמ' דנה בדין זה יכול וזה אינו יכול, דהנה הגמ' קאמר דבוזה אינו יכול וזה יכול דברי הכל חייב, וע"ז שואל הי מינייהו מיחייב.

ובתוס' כתבו: לא בעי למימר שיהא פטור אותו שיכול וליחייב שאינו יכול, דאין זה סברא, אלא קאמר דליתחייב נמי אפילו שאינו יכול כמו לר' יהודה ור"מ דאמרי לעיל זה אינו יכול וזה אינו יכול חייב.

אולם בלשון רש"י לא משמע כן שביאר בדברי הגמ' בסמוך: מסייע אין בו ממש – מי שאינו אלא מסייע בדבר, ואם בא לעשותו לבדו אינו יכול אין בו ממש, ולא חשיב מיד, ולא מיפטר אידך. משמע דלאידך גיסא שצידד רב המנונא 'דקא מסייע בהדיה, מיפטר אידך וחייב רק המסייע.

ואמנם התוס' דחו מכל וכל סברא כזו, אבל באמת יש לזה מקום גדול בסברא, וכמו שהעירו החת"ס ובהגהות הג"מ אלעזר משה הורוויץ שאם השמועה אולא מצד סברת לאו אורחיה, אזי יש צד לומר שהאינו יכול יתחייב בכח"ג מחמת שמבחינתו זה אורחיה של המלאכה שלא תיעשה רק על ידו, ואילו מבחינת מי שיכול הרי אין זה אורחיה.

והנה הגמ' דוחה: אמר ליה מסייע אין בו ממש. והנה גם כאן נחלקו רש"י והתוס', שהתוס' כתבו וז"ל, נראה לר"י דהאי אינו יכול היינו אפי' בעל כח הרבה אלא שהוא נושא הקורה

בענין זה בבי האי גוונא שאלמלא אחר לא היה יכול לנושאה לבדו כגון באצבע או תופשה בענין זה שאינו יכול לנושאה לבדו דמה לנו לכהו כיון דהשתא מיהא אינו יכול לנושאה.

אולם בלשון רש"י לא משמע כן, שכתב: "ואם בא לעשותו לבדו אינו יכול אין בו ממש ולא חשיב מידי"⁴, ומשמע שאין הנידון על העשיה לבדה, אלא על האפשרות של הגברא אם הוא בעל כח הרבה ויכול לשאת את המשא לבד. ולדיוק זה לא נחית ההת"ס, ושמעתינו בבי מדרשא.

ואמנם אי מצד סברת לאו אורחיהו שנקט רש"י בכל השמועה בביאור הפטור בזה יכול וזה יכול, הרי לא מסתבר כלל כדברי התוס' שאם הוא בעל כח גדול ואינו משתמש בכוחו במעשה זה נחשב כלאו אורחיה של המלאכה, ואדרבה האורחיה של המלאכה נמדד לפי כוחו הכללי של העושה, ולכן מבואר היטב דרש"י לא סבירא ליה כדברי התוס'. נועי' שפת אמת.

וביאר ההת"ס, דאולי למעמייהו, שהתוס' נדחקו לבאר שאין צד בגמ' שהאינו יכול יהיה חייב והיכול פטור, משום דסברי ש'זה יכול' לא מיירי ביכולת הגברא אלא בצורת המעשה שלו במעשה זה, וא"כ גם האינו יכול הוא לאו אורחיה כמו היכול, כי אינו יכול זה לא אינו יכול בעצם, אלא רק באופן שבחר עכשיו לעשות את המלאכה, ומהיכי תיתי נחייב את האינו יכול באותה הפעולה לגמרי ונפטור את היכול.

אבל רש"י שפירש אינו יכול כפשוטו, לא הוצרך לכל דוחק זה, וכל דברי הגמ' מרווחים כפשוטו שהגמ' מצדד שהאינו יכול יתחייב והיכול יפטור.

ועוד נרמז בדברי ההת"ס תוספת נכבדה, ונכתוב לפי הבנתנו הדלה בס"ד.

מעתה לפי כל האמור, כאשר מסיק הגמ' דמסייע אין בו ממש, לשיטת רש"י נדחה כל סברת לאו אורחיה, ושוב הכל תלוי בסברא שמסייע אין בו ממש, ומה"ט פירש גם את דין מתני' דזבים: "היה רוכב על גבי בהמה, וארבע טליות תחת רגלי הבהמה טהורות, מפני שיכולה לעמוד על שלש", דמיירי מצד ההלכה של זה יכול וזה יכול, ולא מדמי לה לזה יכול וזה אינו יכול, כי מתני' דזבים מתפרשא אליבא דר' יהודה מצד סברת מסייע אף בלאו סברת אורחיה⁵.

אבל התוס' כתבו: "זה"ל כל רגל אינו יכול, והג' אחרים יכולין". והיינו שבמתני' דזבים ליכא גוונא דזה יכול וזה יכול כלל, ונחשב כל רגל כאשר אני דן אותו במסוים כ'אינו יכול' אף

⁴ והגר"א ליברמן שליט"א עמד על תוספת הסברא ד'לא חשיב מידי', למאי נצרכה.

ואולי יש לומר שהרי באמת מסברא צ"ב 'מה לנו בכוחו', ואם הפעולה עצמה שהיא במצב של 'אינו יכול' אין בה ממש, מה איכפת לן אם הגברא בעל כח הרבה. ולזה בעי לתוספת שהגרעותא היא לצד שגם 'לא חשיב מידי', היינו שעד כמה שהגברא אינו מסוגל בכוחותיו לעשות המלאכה אין לזה חשיבות, ולחכי נחשב רק לסיוע, אולם אם הגברא הוא יכול, יש לומר שאף שהפעולה שלו היא מצד עצמה היא דבר שאין בו ממש, מ"מ יש לה חשיבות מצד יכולת העושה, ודוק.

⁵ והנה לשון רש"י הוא: "הלכך כל אחד ואחד הוה ליה רביעי, ואינו אלא מסייע, וסתמא כר' יהודה, דזה יכול וזה יכול קרי מסייע". והעיר הגר"א אליהו שליט"א שדבריו סותרים מרישא לסיפא, שבתחילת דבריו נראה כדברי התוס' שאני דן כל רגל כ'אינו יכול', וכרגל בודד מול כל השלשה יחד דהו 'יכול'. וזה באמת צ"ב.

אולם בדוחק יש מקום לומר שלשיטת רש"י מוצא דברי הסוגיא הוא למצוא בדברי ר' יהודה את הגדרת 'מסייע' ולא את הגדרת 'יכול', ורק אחר שאני קובע בדברי ר' יהודה שזה נחשב למסייע, אני לומד משם גם לזה יכול וזה יכול שיש לדנו כמסייע, ודוק היטב. וכן נשמע לענ"ד בכל דברי המהרש"א וההת"ס.

שבכללות הוא נמנה גם במנין הג' רגלים של ה'יכול', ונמצא שלכל רגל ישנה הגדרה כפולה, ביחס לעצמו הוא נחשב אינו יכול, וביחס לאחרים נחשב כיכול.

ונראה עוד בעומק הדברים שלפי דעת התוס' כדי לפטור או לטהר מצד סברת מסייע אנו מוכרחים לדון כל דבר בפנ"ע כמו 'אינו יכול', אבל אם הוא יכול אין לו שם מסייע, אלא הוא שותף, ולכן ביארו שהגדרת אינו יכול היינו כאשר דנים כל אחד בנפרד ביחס לעצמו שהוא באמת אינו יכול.

וזה נתחדש בדעת רש"י ש'מסייע' נפטר גם אם הוא 'יכול', ואפילו אם יש לו חלק מרכזי במלאכה, ואליבא דר"ש אפילו אם לא ניתן לעשות המלאכה בלעדיו, כיון שאינו עושה את כל המלאכה לבדו, והגדרת מסייע לפטור הינה שאינו עושה לבדו⁶.

והנה בתוס' רי"ד ביאר את סברת רש"י וז"ל, ולא דמי לזה יכול וזה אינו יכול, שהוא מסומן היכול ושאינו יכול, והילכך היכול טמא דסיוע שאינו יכול אין בו ממש, אבל ברגלי הבהמה כולן הן שוין ואינך יכול לסמן איזה נושא ואיזה מסייע, הילכך דמי למשוי הנישא בשלשה ונשאורו ארבעה.

ולא נתבאר לן בדעת התוס', האם לשיטתם גם במשאוי שאורחיה להינשא בשלשה ונשאורו ארבעה, נידון כל אחד מהם כאינו יכול מחמת שאינו יכול לבדו, ונפטר מדין אינו יכול גם לר"מ, או שנידון כיכול, ואזי לשיטת ר"מ המחייב כיכול ויכול יהיה חייב.

אופן נוסף בדחיית סברת לאו אורחיה שמוכרח כן מעיקר קושיית הגמ' שנמצא החידוש רק לר' יהודה ולא לר"מ ור"ש

[יא] ועוד נראה באופן אחר, שנקודת המהפכה אינה מצד הגילוי של סברת מסייע בשינוי הגמ', אלא זה טמון בעיקר קושיית הגמ', והיינו לפי סברת החת"ס והגראמ"ה הנ"ל שעד כמה דקיימין בסברת לאו אורחיה, אזי הסברא נוטה לחייב את שאינו יכול ולפטור את היכול, וזוהי קושיית הגמ' 'הי מינייהו מחייב' אליבא דרש"י.

ואמנם יש להעיר, דהנה בגוף דברי הבריייתא 'זה יכול וזה אינו יכול דברי הכל חייב', היה מקום לבאר בב' אנפי, הא' כמסקנת רב חסדא שהיכול חייב והאינו יכול פטור, ואזי נמצא שהחידוש הוא לכולי עלמא, והיינו דלשיטת ר"ש דסבר זה אינו יכול וזה אינו יכול פטור, אשמועינן דהכא היכול חייב, דשאני היבא שהשני אינו יכול שהיכול חייב, ואילו לשיטת ר' מאיר ור"י החידוש הוא בפטור של האיני יכול, שהרי זה אינו יכול וזה אינו יכול חייב, וכאן משום שהשני יכול אינו אלא מסייע ופטור.

והב' כסברת רב המנוגא שהאינו יכול חייב והיכול פטור, והך מילתא מיתוקמא רק אליבא דר' יהודה, וחידוש זה היינו לפום סברת לאו אורחיה, דמה"ט חייב האיני יכול ופטור היכול היפוך הסברא הפשוטה והישרה שנחייב את היכול מחמת תוקף עשייתו ונפטור את האיני יכול מחמת חולשת עשייתו, אבל אליבא דר' מאיר ושמעון בודאי לא מיתוקם דבר זה, דתרווייהו לית להו כלל סברת לאו אורחיה, האי מהך גיסא מחייב בכולהו גווני, והך מאידך גיסא פטור בכולהו גווני.

ומעתה נראה שבגוף קושיא זו של הגמ' על לשון הבריייתא טמון הדחיה לסברת לאו אורחיה, שהרי כפי שהבינה הגמ' בפשטות 'הי מינייהו מחייב' היינו לחייב רק חד מינייהו, ולא כמו שנדחקו התוס', ואולם זהו דוחק עצום להעמיד דברי הבריייתא רק אליבא דר"י, ועייין.

⁶ אולם כאן דקדק רש"י למינקט 'אינו אלא במסייע'.

בדברי מהרש"א בביאור דברי התוס' ד"ה אמר מר

[יב] בתוס' ד"ה אמר מר. נראה לר"י דהאי אינו יכול היינו אפי' בעל כח הרבה אלא שהוא נושא הקורה בענין זה בכי האי גוונא שאלמלא אחר לא היה יכול לנושאה לבדו.

כתב מהרש"א, וז"ל, נראה דלעיל גבי זה אינו יכול וזה אינו יכול לא פירש כן לר"ש דפוטור משום דלעיל לא פוטור ר"ש משום דמסייע הוי אלא משום דגלי קרא לפוטור אף על גב דכל אחד ואחד כולה מעשה עביד כמ"ש התוס' לקמן והשתא איכא למימר דתפשת מועט תפשת ולא פוטור קרא אלא באינו יכול כלל, אבל תופסה בענין שאינו יכול ויכול הוא בכחו לא פוטור קרא, אבל הכא בזה יכול וזה אינו יכול לא פוטור ליה קרא אלא דאנן מסברא פטרינן לזה שאינו יכול דה"ל מסייע א"כ מה לנו לכחו, כיון דהשתא מיהא אינו יכול והשני יכול לא ה"ל זה שאינו יכול אלא מסייע בעלמא וק"ל.

והנה בעיקר קושייתו יל"ע טובא, שאם בא לדייק על מה שהתוס' נקטו דבריהם לבאר המושג של 'אינו יכול', היה לו להקשות מפני מה לא פירשו כן כבר בדברי המשנה והברייתא לשיטת רבי יהודה, שהרי בין לר"מ ובין לר"ש אין נפקותא בין יכול לאינו יכול באופן ששניהם שוים, דר"מ מחייב בכל גווני ור"ש פוטור בכל גווני, וא"כ הו"ל להתוס' לפרש המושג אינו יכול בשיטת ר' יהודה דייקא, שפוטור בזה יכול וזה יכול ומחייב באינו יכול ואינו יכול.

ובאמת בדברי הרמב"ן והרשב"א ועוד ראשונים מביאים דברי התוס' על עיקר דין מתני' בחילוק בין יכול לאינו יכול.

ואמנם תחת זאת העמיד מהרש"א כל הערתו על דברי התוס' בתוך שיטת ר' שמעון, למה אמרו דבריהם רק בדין זה יכול וזה אינו יכול, ולא בדין זה אינו יכול וזה אינו יכול.

וביותר, שהרי תירוצו של מהרש"א קשה מאוד להבנה בשיטת רבי שמעון, וכפי שהעירו האחרונים (עי' קרני ראם), שהרי אדרבה אם באת לדון על אינו יכול שהוא נחשב לאינו יכול רק אם באמת אין ביכלתו כלל ואינו בעל כח, ולא אם נושא הקורה באופן זה, הרי הכנסתו בדין 'יכול', והקלת דינו שיחשב כיכול שאף לר' יהודה פטור.

וגם מה שיישבו האחרונים (עי' בשפת אמת ובבאר יהודה על הרמב"ם פ"א הט"ז ובגנזי יוסף התירוצ' הראשון) שכוונת מהרש"א דאחד יכול אלא שתופסה בענין שאינו יכול, ואחד אינו יכול כלל, דבכה"ג לא פוטור ר"ש את זה שתופסה בענין שאינו יכול, דהוי כיכול לענין זה, והשני אינו יכול כלל, לכאורה אינו מעלה ארוכה, שהרי סברת מהרש"א היא "דלעיל לא פוטור ר"ש משום דמסייע הוי אלא משום דגלי קרא לפוטור... והשתא איכא למימר דתפשת מועט תפשת ולא פוטור קרא אלא באינו יכול כלל", וזה שייך רק באינו יכול ואינו יכול שמעם הפטור הוא באמת מן גזירת הכתוב, אבל בזה יכול וזה אינו יכול טעם הפטור של האינו יכול אינו מגזירת הכתוב אלא מסברא שאינו אלא מסייע, והראיה לזה שהרי גם ר' מאיר ור' יהודה מסכימים לפוטורו אף דלית להו תך גזיה"כ, וזה פליאה נשגבה.⁷

סוף דבר, צ"ב טובא בדברי מהרש"א⁸.

⁷ הערת הר"ג ר' יצחק לשינסקי שליט"א.

⁸ ובפירוש גנזי יוסף (מובא במהדורת עוז והדר) צידד עוד שאפילו שניהם יכולים ואינם תופסים בענין שיכולים מייחייב ר"ש, דלענין שיפטור אינו יכול הוי לר"ש גזיה"כ, לכן אמרינן כשאנו תופס בענין שיכול לא פטור הכתוב, והוי כיכול, אבל לענין שיפטורנו השני משום שגם הוא יכול ומסייע בהדיה, הא דחייב כשהשני אינו

אולם בעיקר הדבר מפני מה לא קשיא הקושיא לר' יהודה, ניתן לומר בפשטות, שאליבא דר' שמעון הרי הגדרת 'יכול' אינו בא לפטור את היכול, שהרי בין כה וכה פטור, ולו מדין אינו יכול, ועל כן יש לצדד שאף אחד שהוא יכול מצד כוחותיו ורק אינו יכול מצד המעשה המסוים שמשתתף כעת בהוצאת הכבר כי תפסו רק באצבע חשיב ג"כ כיכול.

אבל אליבא דר' יהודה שהיכול בא לפטור ואינו יכול חייב, פשוט שיכול זה שותפות של יכול במעשה בפועל, וכל שמצד המעשה הוא אינו יכול, ושייך ביה הסברא דבלאו איהו לא מתעבדא המלאכה, בודאי חשיב אינו יכול ולא יכול, ולא רבותא הוא, ועיי' 9.

ישוב בנוסח אחר לקושיית מהרש"א

[יג] ובנוסח אחר נראה ליישב קושיית מהרש"א, ובהקדם שהנה זה ברור שדברי התוס' הללו בביאור המושג של אינו יכול באו לאפוקי מסברת ר' משה בר יוסף המובא בראשונים, והבאנו לעיל בקוצר אמרים, ונעתיק הדברים בלשון הרמב"ן, הי מינייהו מחייב. יש שואלין כאן פשיטא דמאן דיכול מחייב דהיאך אפשר לומר שזה שיכול פטור וזה שאינו יכול חייב... וה"ר משה ב"ר יוסף ז"ל פ"י הי מינייהו מחייב אותו שיכול שהוא עושה עיקר מעשה, או אותו שאינו יכול שעושה בכל כחו ומחייבין ליה ומדמי' ליה לזה אינו יכול ולזה אינו יכול, והיכול לפטור מדמי' ליה לזה יכול ולזה יכול, יעו"ש.

והיינו שבדברי התוס' מבואר "דמה לנו לכוחו כיון דהשתא מיהא אינו יכול לנושאח", ואילו הגדרת אינו יכול אליבא דר' משה ב"ר יוסף היא שהוא מתאמץ ועושה בכל כוחו, אבל אם הוא בעל כח הרבה אינו יכול להיכנס בהגדרת יכול.

והנה הרמב"ן בסוף העתקת דבריו מסיים בה, וז"ל, ואין הטעם שאמר שאינו יכול חייב שעושה בכל כחו מחוור, אלא הטעם בזה אינו יכול וזה אינו יכול שהמלאכה כולה תלויה בכל אחד.

ונראה בדברי הרמב"ן שנמטה לקבל ולהסכים עם עצם סברת רבי משה ברבי יוסף בגוונא דזה יכול וזה אינו יכול, דמסתברא מילתא לחייב את שאינו יכול ולפטור את היכול, מחמת שאנו דנים את היכול בפני עצמו, שהרי הוא אין צריך לאינו יכול, ואת האינו יכול לעצמו, ומבחינת האינו יכול עשה עשה עשיה מושלמת שעשה בכל כוחו, ולכן סברת רב המנונא היא לפטור היכול ולחייב האינו יכול, כי היכול לא עשה עשיה מושלמת. אבל הראשונים חלקו עליו במה שמסבר לדמות זאת לדין זה אינו יכול וזה אינו יכול, ולבאר טעם החיוב משום שעשה בכל כוחו.

יכול הוא מסברא דמסייע אין בו ממש, שפיר אמרינן מה לי לכוחו כיון דהשתא תופסה בענין שאינו יכול, וכן השני חייב מה"ט דלענין לחייב אותו הוי כיכול, ולענין שהשני יפטור אותו הוי השני כאינו יכול, יעו"ש.

ולכאורה ביאור זה נכון אם נפרש שגם לפי המסקנא דשמעתין דאית לן סברת מסייע, אזי ר"ש שאני ליה בין זה יכול וזה יכול מזה אינו יכול וזה אינו יכול, שאף שניתן הטעם בזה יכול וזה יכול מצד מסייע, אבל לזה אינו יכול וזה אינו יכול אין גדר מסייע, והוי רק מגזיה"כ בלא טעם.

אבל לעיל נתבאר בשיטת רש"י לא כן, אלא שלר"ש הפסוק הנוסף מלמד על הרחבה בגדר הפטור של מסייע, ואם כן הוא, אזי אין מקום להוציא את האיני יכול' המזוין מכלל אינו יכול ולומר של'יכול' לא הגיע, ויצא קרח מכל הצדדים, כי הכל נכנס תחת קורת גג אחת של סברת מסייע, ודוק.

⁹ הערת הרד"ג ר' יעקב ישראל כהן שליט"א.

וביאור הדברים כמו שכתב הרמב"ן, שעד כמה דסבירא לן בהאי גוונא דזה אינו יכול וזה אינו יכול הסברא "שהמלאכה כולה תלויה בכל אחד", אזי לא שייך לנתק בעשיה בין שניהם, וכיון שהעשיה היא משותפת וכל אחד נזקק לשני, שוב לא איכפת לן כמה שעשה בכל כוחו, שסברת עשה בכל כוחו זה עד כמה שאני דנו בפנ"ע, וכנ"ל, אבל אם אני דן ביחס לעשיה המשותפת, הרי שאיני דן על הגברא מה הוא יכול לעשות, ואם נחשב לעשיה מושלמת מצידו, אלא על העשיה בפועל מי עשה, ובוזה איכפת לן מה נעשה בפועל ומה לנו לכחו.

ונראה שמה"ט שהרמב"ן והרשב"א הסכימו עם עיקר סברת רמב"י בזה יכול וזה אינו יכול, על כן לא נקטו ביאור המושג 'אינו יכול' שהוא לפי העשיה בפועל כאן לגבי זה יכול וזה אינו יכול, אלא דווקא לעיל גבי זה אינו יכול וזה אינו יכול. ונמצא שהרמב"ן והרשב"א למעמייהו במה שהעתיקו סברת התוס' לעיל.

ומעתה מבואר דאדרבה התוס' בחרו לומר דבריהם דווקא בגוונא דזה יכול וזה אינו יכול, לאפוקי מסברת ר' משה ב"ר יוסף בחלקה שאינו מחודש כ"כ, שלזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א, ובאו להדגיש עיקר סברתם שאפילו בגונא דזה יכול וזה אינו יכול אמרינן מה לנו בכוחו, ואף שאני דן כל חד מהם לבדו, ודוק היטב.

בדברי התוס' בביאור המיעוט בזה עוקר וזה מניח

[יד] בתוס' ד"ה חד למעוטי זה עוקר וזה מניח – וזה כתב אות אחת ובא חבירו וכתב אות שניה לא איצטריך קרא אלא אהוצאה דה"א אהכנסה ואהוצאה הוא דקפיד רחמנא וליחייב אפי' בלא הנחה.

הקשה בשפת אמת, וז"ל, תירוצם אין מובן דדוקא בחד גברא מצינו דקפדה תורה אהוצאה והכנסה ולא בתרי גברא כיון דהעוקר לא הניח, ועיקר קושיתם י"ל דדוקא הכא דע"י שניהם זה עוקר וזה מניח נעשה המלאכה ובחד מינייהו ליכא שם הוצאה סד"א דמצטרף, אבל בכתב אות א' וחבירו כתב אות א' הוי כהוציא זה חצי גרוגרות וחבירו הוציא ג"כ ח"ג דפשיטא דלא מצטרף, עכ"ד.

ויש לחזק קושיית השפ"א, 'זה עוקר וזה מניח', ולדברי התוס' בתירוצם עיקר החידוש הוא על עוקר בלא מניח, ולא על החלוקה בין עוקר למניח לב' גברי.

ובאמת בתוס' הרא"ש כאן ביאר ממש כדברי השפ"א, וז"ל, אבל לכותב אות אחת ובא חבירו וכתב אות שניה לא איצטריך קרא למעוטי דלא דמי עושה חצי שיעור לשנים המתעסקין בשיעור שלם.

ועוד יש להעיר לדברי התוס' לעיל בריש מסכתין (ג, א ד"ה שניהם פטורין) בביאור קושיית הגמ': והא איתעבידא מלאכה מביניהו, וז"ל, ולא פריך שיתחייב הראשון דאין סברא דע"י השני שעשה הנחה וגמר המלאכה יתחייב הראשון, אלא אשני קא פריך שיתחייב לפי שעל ידו נגמרה המלאכה.

והנה לדברי התוס' שם אין הקושיא על הראשון העוקר אלא דווקא על השני המניח שיתחייב מחמת הנחתו אחר עקירת הראשון, וזה היפוך דברי התוס' כאן, וכבר ציין לזה בגליון מהרש"א. ועי' בספר אפיקי ים (ח"ב סי' ד ענף ח) ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' פה).

שיעור לזה ושיעור לזה לר"מ ולר"י

[טו] בגמ', אמר מר זה יכול וזה יכול. רבי מאיר מחייב. איבעיא לחו, בעינן שיעור לזה ושיעור לזה, או דילמא שיעור אחד לכולם. רב חסדא ורב המנונא; חד אמר שיעור לזה ושיעור לזה, וחד אמר שיעור אחד לכולם.

יעויין היטב בדברי התוס' והראשונים, ומדברי כולם עולה שבעצם לא נחלקו על גירסת רבינו חננאל שגרס איבעיא דגמ' לפי דעת רבי יהודה דמחייב בשנים שעשאוה בזה אינו יכול וזה אינו יכול מצד הסברא, ואינם מחלקים מסברא בין המקרים, אלא שיש לקיים הגירסא או מצד המשניות או מצד שאין רגילות באין יכול שלא יהא בו שיעור לכל אחד.

ולכאורה צ"ב טובא, הרי עיקר סברת הך מ"ד דבעי שיעור לזה ושיעור לזה אינה מבוארת כ"כ, שהרי כאן מיירי ששנים עשו אותו המעשה, והמעשה בפועל נעשה בשותפות וכל אחד מהם עשה חצי המלאכה, ומ"מ אותה מחייב את שניהם, וא"כ כמו ששניהם מתחייבים על מלאכה שלמה אע"פ שבפועל כל אחד עשה חצי עשיה של המלאכה, כמו כן יש להחייבם על שיעור אחד אע"פ שכל אחד עשה חצי שיעור, כיון שבכללות נעשית המלאכה על ידי שניהם מכל מקום.

אמנם לפי רבי מאיר דמחייב בזה יכול וזה יכול, עדיין ניתן להבין שהעשיה נקראת על שם שניהם בשלימות מאחר שכל אחד מהם אינו זקוק לסיוע השני, ויכול לומר לו דל מהכא הסיוע שלך, ולכן תורת המעשה חשיבא של כל אחד בשלימות, אבל לענין השיעור בעינן ב' שיעורים לשניהם, כיון שבסופו של דבר לא עלה לכל אחד מהם שיעור שלם.

אבל אליבא דר' יהודה דמחייב רק בזה אינו יכול וזה אינו יכול, לכאורה איזה מובן יש להך גיסא המצריך ב' שיעורים, הרי המלאכה אינה יכולה להיעשות אלא בצירוף שניהם, וע"כ שהשותפות אינה פותרתם, משום שהמלאכה מוכרחת לכל אחד מהם, וא"כ אותו הסברא ישנה להסתפק בשיעור אחד לשניהם, כי הרי השיעור הזה מוכרח לשניהם יחד.

ולפלא שלא חילקו בזה הראשונים והאחרונים.

ולכאורה נראה מזה דסברת מאן דמצריך ב' שיעורים היינו לא מצד החיוב על עשית המלאכה, אלא זה מצד שהשיעור זהו גם שיעור בחיוב ולא רק בעשיה, והיינו שהחיוב בא על שיעור חשוב של מלאכה, וע"כ סברא הוא שכאשר עשיה אחת מחייבת ב' חיובים בעינן ב' שיעורים, ותו לית לן לחלק בהאי סברא בין אם זה יכול וזה יכול או שזה אינו יכול וזה אינו יכול, כי מאי דבעינן שיעור לא שייך לעשיה כלל, ועיין.

לבל יחסר המזג אציין בקצרה את מחלוקת הפוסקים היסודית בדין מסייע הלכה למעשה, איתא במכות (כ), (ב): תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה. אמר ליה: מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי (האזכר תמרים בכברה יהא לוקה בתמיה כלומר ניקף מה פשע שהוא לוקה לאו שאין בו מעשה הוי ולא לילקי. רש"י).... רב אשי אומר במסייע ודברי חבל. ופירש"י, מזמין השערות למקיף.

והריטב"א שם כתב וז"ל, ואיכא דקשיא ליה הא דאמרינן במס' יום טוב (ביצה כב א) לענין מיכחל כותי לישראל ביום טוב וישראל עמיץ ופתח דמסייע אין בו ממש, ולא קשיא, שאין כל המסייעין שוין דמסייע דהתם אין בו ממש שדרך העין למעמיץ ומפתח קצת אבל הכא

סיוע גדול הוא כשמוזמין לו עצמו בשערו, וכש"כ לפירוש רבינו מאיר ז"ל שכתבנו לעיל דבלאו מסייע יש בו לאו, ולא בענין סיוע אלא כדי שיהא בו מעשה ללקות עליו, דבמעשה כל דהוא סגי להא, כדאמרינן בעלמא עקימת פיו או עקימת קומה הוי מעשה, וכן פירש הוא ז"ל.

והנה כקושיית הריטב"א הנ"ל הקשה מדנפשיה הט"ז (או"ח סי' שכח ס"ק א), וביאר יסוד החילוק העולה מן הסתירה שבין הגמרות, וז"ל, וע"כ צריכים אנו לחלק ביניהם דההיא דאמימר לא עביד שום מעשה דכבר עיניו הם פתוחות אלא שהוא מסייע עמו בשעה שהוא עוש' המלאכה וכיון שא"צ לו רק לסיוע בעלמא אין בו ממש, משא"כ בההיא דניקף שקודם שמתחיל המקיף להקיף מוזמין הניקף את שערו הוה כמו מתחיל במלאכה ויש בו ממש.

ויש שביארו בשיטת הט"ז שכוונתו לתירוץ הראשון של הריטב"א שיסוד החילוק היינו באיכות הסיוע שעושה המסייע, אם הוי סיוע גדול שיש בו ממש כמו הזמנה של השער וכדומה. [יעוי' בכת"ס כאן ובערוך לנר במכות שם, וראה עוד בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קלה].

ואמנם באמת בדברי הט"ז ביו"ד (סי' קצח ס"ק כא) נראה שזהו עיקר החילוק, אבל כאן לכאורה מבוארת נקודה נוספת, שהסיוע נעשה קודם המלאכה, ולא בשעת המלאכה עצמה כמו בכוחל עינו, ודבר זה עצמו נותן לזה חשיבות שנחשב כמתחיל במלאכה. ועייין.

והסברא השנית המבוארת בריטב"א, נמצאת בדברי הש"ך בנקודת הכסף שם שכתב ד"כאן [בחיכת הציפורניים] לא שייך מסייע, דדוקא בהקפה דאחד המקיף ואחד הניקף במשמע, דשמעינן לקרא הכי לא תקיפו לא תניח להקיף, אלא דבאינו מסייע פטור משום דהוי לאו שאין בו מעשה ובמסייע חייב, והכי איתא בשבת דמסייע אין בו ממש לענין שבת, ומותר לכתחילה".
